

Pojmovost a pojmy

Nějak jsme se všichni naučili rozmlouvat a myslet, ale ani dost dobře nevíme, jak jsme se to naučili, ani jak to vlastně děláme – ono se zdá, že to funguje jakoby samo. Ale jednu věc víme, totiž že to můžeme ovlivňovat svými rozhodnutími, ale také svou kontrolní aktivitou (ovšemže rovněž myšlenkovou). Když se rozhodneme hrát třeba se soupeřem šachy, do značné míry jsme schopni odfiltrvat různé rušivé momenty, přicházející z okolí (pokud nejsou příliš mocné); podobně když hledáme na louce určitou rostlinu, nebereme v úvahu mnohé věci kolem a soustředíme se právě na tu rostlinu, kterou hledáme. To jsou ovšem jen příklady; mnohdy je naše myšlenkové sebe-ovládání mnohem složitější. A v těch nejdůležitějších případech, o které nám jde, už nic nejde „jakoby samo“, ale všechno se musíme učit a leccos musíme sami vymýšlet. Takže v onom sebe-ovládání v myšlenkových aktivitách jsou možné, ale také nutné vynálezy. Jedním z takových světodějných vynálezů byly ve starém Řecku pojmy a pojmovost. Ten vynález spočívá v tom, že si v myšlení navykne vsouvat (vkládat) mezi svou „myšlenku myslící“, tj. svůj myšlenkový výkon, a mezi to, co je tím „myšleným“, k němuž se naše myšlenkový akt vztahuje a odnáší, ještě určitou novinku, která má jakýsi zprostředkující charakter, ale která je sama poněkud hybná, proměnlivá, nikoli nehybná a neměnná, protože jejím úkolem je funkčně naše myšlenkové akty vylepšit (a to ovšem musí v každém jednotlivém případě dělat s ohledem na to, co je myšleno). To, co teď bylo řečeno, je ovšem jen první přiblížení, a to je jistě zjednodušující. Pojmy jsou v jistém smyslu „prostředky“, „instrumenty“, ale zároveň jsou naprosto neoddelitelné od jistého „prostředí“. Toto prostředí k nim nutně patří, a starým Řekům připadalo jako důležitější mluvit o něm a ne o nějakých „prostředcích“. Tím „prostředím“ byla celá oblast či rovina myšlení pojmově restrukturovaného, a Řekové o něm mluvili jako o LOGU. Jiného slova neměli, ale toto slovo mělo velmi mnoho významů, takže v různých souvislostech je pro nás nutné je překládat různými slovy jiného jazyka. Potíže s tím spojené, zhoršené tím, že jsme si stále více zvykali na technomorfní myšlení (které proniklo nejen do věd, ale i do obecného povědomí či způsobu uvažování), představují značnou překážku pro správné rozpoznání, oč vlastně v pojmovosti a v užívání pojmů jde.

(Písek, 030719-1.)